

DOI: 10.15276/EJ.01.2025.2
DOI: 10.5281/zenodo.15161272
UDC: 332.12:338.1(477)
JEL: R500, R580, R590

ЗМІНИ В РЕГІОНАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА ПОТРЕБИ ВІДНОВЛЕННЯ ВІД ЇЇ НАСЛІДКІВ

CHANGES IN THE REGIONAL POLICY OF UKRAINE AS A RESPONSE TO THE CHALLENGES OF WAR AND THE NEED TO RECOVER FROM ITS CONSEQUENCES

Volodymyr I. Zakharchenko, Doctor of Economic Sciences, Professor
Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3645-2597
Email: zakharchenkovn@i.ua

Received 16.02.2025

Захарченко В.І. Зміни в регіональній політиці України як відповідь на виклики війни та потреби відновлення від її наслідків. Оглядова стаття.

Підкреслено важливість змін у регіональній політиці України у зв'язку з російською військовою агресією. Розглянуто зміни у ній відповідно до поправок, внесених до закону «Про засади державної регіональної політики» та Державної стратегії регіонального розвитку України на 2021-2027 роки. Наведено відповіді на виклики війни й потреби відновлення України від її наслідків в контексті державної регіональної політики, зокрема щодо захисту країни від російської агресії, збереження основ децентралізованої влади, врахування воєнних втрат, переведення економіки регіонів і громад на воєнний лад, централізації бюджетних надходжень, виокремлення функціональних типів територій, напрацювання механізмів з відновлення й розвитку територій, повернення біженців, підвищення згуртованості регіонів і громад в умовах інтеграції України до ЄС та міжнародної підтримки.

Ключові слова: російсько-українська війна, воєнний стан, державна регіональна політика, території (регіони, територіальні громади, населені пункти), відновлення і розвиток територій

Zakharchenko V.I. Changes in the Regional Policy of Ukraine as a Response to the Challenges of War and the Need to Recover From its Consequences. Review article.

The importance of changes in Ukraine's regional policy in connection with Russian military aggression is emphasized. Changes in it are considered in accordance with the amendments made to the law "On the Principles of State Regional Policy" and the State Strategy for Regional Development of Ukraine for 2021-2027. The answers to the challenges of war and the need to restore Ukraine from its consequences in the context of the state regional policy, in particular, to protect the country from Russian aggression, to preserve the foundations of decentralized power, taking into account military losses, transferring the economy of regions and communities to the military system, centralization of budget revenues, allocation of functional types of territories, development of mechanisms for the restoration and development of territories, return of refugees, increasing the cohesion of regions and communities in the conditions of Ukraine's integration into the EU and international support.

Keywords: Russian-Ukrainian war, martial law, state regional policy, territories (regions, territorial communities, settlements), restoration and development of territories

Російсько-українська війна, яка розпочалася у 2020 р. як гібридна, а 24 лютого 2022 р. переросла у повномасштабну, вразила в Україні всі сфери суспільного життя. До традиційних викликів, які стояли перед державою до війни (щодо зміцнення інститутів влади, подолання корупції, інноватизації економіки та ін.) додалися ще й виклики воєнного періоду. Головними з-поміж них є нагальна необхідність захисту суверенітету й територіальної цілісності країни та переведенням життя країни на рейки воєнного стану, що знайшло відображення в Законі України (ЗУ) «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII (в редакції від 08.01.2025).

Переведення країни в режим воєнного стану потребувало внесення кардинальних змін у всі напрями державної політики, в т. ч. й регіональної: від напрацювання нових теоретичних засад у цій сфері до нових підходів до управління регіональним розвитком та відновленням територій (регіонів, територіальних громад, населених пунктів). Основні зміни державної регіональної політики (ДРП) відображені в ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 р. № 2389-IX. Ним, зокрема, передбачено запровадження спеціального режиму відновлення та стимулювання розвитку територій – на основі встановлення нової архітектури взаємодії державних органів з органам місцевого самоврядування (ОМС) та міжнародними партнерами, необхідної для залучення інвестицій та розподілу їх за пріоритетними об'єктами (військового призначення, критичної інфраструктури тощо). Тому дуже важливо дати відповіді на основні виклики в царині ДРП воєнного періоду в аспекті відновлення і розвитку територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблеми трансформації ДРП в контексті викликів, пов'язаних із війною та потребами відновлення територій від її наслідків, вивчали такі науковці, як В. Антонюк (2024), Г. Возняк і Д. Сороковий (2023),

І. Гаращук (2024), Ю. Городніченко та ін. (2023), Е. Забарна (2024), І. Заблодська та ін. (2024), М. Іжа та Т. Пахомова (2024), С. Іщук (2023), Є. Качмарський (2023), Н. Керецман (2023), В. Кисіль (2024), В. Кравців та ін. (2024), Н. Красностанова та Н. Медловська (2024), О. Лук'янихіна та ін. (2023), М. Мельник та І. Лешух (2022; 2022), М. Миколайчук та О. Лесик (2023), Ю. Палеха та ін. (2023), О. Перепелюкова (2022), І. Підоричева (2022), А. Попазоголо (2023), Я. Пухальська (2023), І. Семигуліна та ін. (2023), І. Сторонянська та ін. (2022), А. Ткачук і Ю. Третяк (2022), Д. Турчак (2023), О. Шевченко та Н. Кузьминчук (2022), Ю. Харченко (2023), Я. Яковчук (2023) та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Однак у їхніх працях недостатньо акцентується увага на причинно-наслідкових зв'язках між викликами, які пов'язані з російсько-українською війною, та відновленням територій відповідно до змін у ДРП.

Метою статті є дослідження адекватності змін у ДРП на різних рівнях у контексті викликів, спричинених російсько-українською війною, та потреб відновлення територій різних типів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Державна регіональна політика, згідно її визначення у профільному законі, – це «система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності» [1].

Під об'єктом ДРП найчастіше розуміють нерівномірності в розвитку регіонів. Відповідно, метою ДРП є згладжування нерівномірностей в розвитку регіонів задля «... створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, створення безпечних умов, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання» [1].

ДРП зазвичай тісно пов'язана з іншими важливими складовими державного регулювання, а саме: децентралізацією публічного управління, реформою місцевого самоврядування, адміністративно-територіальною реформою тощо.

Особливістю сучасного етапу ДРП є необхідність її проведення в умовах військової агресії росії, що вимагає її кардинального перегляду відповідно до викликів війни та потреб відновлення від її наслідків.

Основою подолання цих викликів є інституційна складова, яка передбачає внесення змін до основних нормативно-правових документів:

- Угоди про асоціацію України та ЄС [2]. Зміни необхідні, зокрема до глави 22, щодо ДРП, виходячи з нових можливостей від набуття Україною від 22 червня 2022 р. статусу кандидата на членство у євроспільноті та завдань, викладених у розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ) «Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року» від 09.02.2024 р. № 133-р., зокрема щодо розробки дорожньої карти для підтримки відновлення;
- ЗУ «Про засади державної регіональної політики» [1]. Зміни до нього, передбачені ЗУ № 2389-ІХ, вимагають, зокрема, перегляду та оновлення Державної стратегії регіонального розвитку (ДСРР) на 2021-2027 рр. та стратегій розвитку регіонів;
- Державної стратегії регіонального розвитку України на 2021-2027 роки [3]. Згідно постанови КМУ «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» від 13.08.2024 р. № 940, основні зміни зумовлені необхідністю врахування: повномасштабної збройної агресії росії проти України та її впливу на регіони і ТГ, підвищення ролі безпеки та стійкості до зовнішніх чинників; набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС; рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо необхідності оновлення ДСРР для забезпечення її зв'язку з процесом відновлення України; змін, внесених до ЗУ «Про засади державної регіональної політики»; кліматичних зобов'язань України. Для забезпечення зв'язку ДСРР із Планом відновлення України [4] законодавчо запроваджено два нові документи – місцеві та регіональні плани відновлення та розвитку. Безпосередньо ДСРР має кореспондувати з Планом відновлення щодо досягнення трьох стратегічних цілей: 1) формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах; 2) підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів; 3) розбудови ефективного багаторівневого врядування;
- стратегій розвитку регіонів. Вони мають бути уточнені відповідно до постанови КМУ «Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів» від 04.08.2023 р. № 816 (в редакції від 22.03.2024) та змін у ДСРР на 2021-2027 рр. При оновленні стратегій важливо врахувати ймовірні ризики та входити із декількох сценаріїв регіонального розвитку. До розроблення цих стратегій, планів заходів щодо їх реалізації та регіональних планів відновлення й розвитку необхідно залучати агенції регіонального розвитку, асоціації ОМС, громадські об'єднання та інші суб'єкти ДРП;

- стратегії розвитку територіальних громад (ТГ), які після 2020 р. змінили свій статус із «факультативного» на обов'язковий (згідно ст. 7 ЗУ «Про засади державної регіональної політики»). Це означає, що вони, а також місцеві плани відновлення та розвитку мають бути узгоджені з відповідними документами регіонального рівня і стати їх деталізованою частиною, як це передбачено ст.11-3 ЗУ № 2389-IX та постановою КМУ «Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад» від 18.07.2023 р. № 731 (в редакції від 30.07.2024). Важливо відмітити, що понад 90 % ТГ уже розробили свої стратегії й відповідні плани відновлення та розвитку. Значна допомога з цих питань була їм надана в рамках міжнародних програм і проєктів («U-LEAD з Європою», «DESPRO», «Польський досвід для розробки Стратегічного плану розвитку громад» та ін.). Однак в умовах війни важко сказати, наскільки ефективним є стратегічне планування розвитку ТГ терміном на 7 років. Його доцільно практикуватися тільки в тих громадах, де більш-менш стабільна ситуація, а в інших – слід розробляти тільки оперативні та середньострокові плани – на 1-3 роки [5];
- комплексних планів просторового розвитку території ТГ. Вони мають стати «просторовою розгорткою» стратегій розвитку ТГ та місцевих планів відновлення й розвитку (на основі концепції інтегрованого розвитку ТГ). В масштабах країни вони також мають створити базу для нової редакції Генеральної схеми планування та відновлення території України. Водночас, особливої необхідності в розробці програм комплексного відновлення території ТГ і регіону як окремих документів, що передбачено ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI (в редакції від 09.02.2025), немає. На нашу думку, всі документи з відновлення територій мають бути складовими частинами стратегій і планів їхнього розвитку.

Дуже важливо, щоб зміни у документах ДРП були синхронізовані та містили адекватні відповіді на виклики війни й потреби відновлення від її наслідків. Тому розглянемо основні з них.

1. Захист країни від російської агресії. Воєнний стан на всій території України, згідно ст. 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII (в редакції від 08.01.2025) було введено з 5 год 30 хв 24 лютого 2022 р. через те, що російські регулярні війська атакували українські кордони. Законом передбачено тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (крім прав і свобод, передбачених ст. 64 Конституції України). Також Законом (у ст. 3, 8, 9, 15 та ін.) надано відповідні повноваження органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та ОМС – для відвернення загрози державній незалежності України, її територіальній цілісності. У ст. 4 Закону визначено, що на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації. Фінансування їхньої діяльності із виконання повноважень ОМС здійснюється за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів, а виконання інших функцій – за рахунок коштів Державного бюджету України. Згідно ст. 8 Закону військові адміністрації та ОМС мають використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, проводити евакуацію населення у безпечні райони, запроваджувати у разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами тощо.

Посилення ролі ОМС в управлінні територіями і ресурсами в умовах воєнного стану визначено в положеннях ст.4, п. 3 ЗУ «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX. Ними передбачено набуття ОМС статусу суб'єкта цивільної складової територіальної оборони.

Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (в редакції від 08.01.2025) до повноважень районних і обласних рад (згідно ст. 43, п. 16) включено затвердження програм підготовки територіальної оборони та населення України до участі в русі національного спротиву в межах території відповідної адміністративно-територіальної одиниці та проведення заходів щодо популяризації служби у військовому резерві.

2. Оптимізація співвідношення централізації та децентралізації влади. Передбачений в ЗУ № 389-VIII правовий режим воєнного стану об'єктивно створює сприятливі умови для посилення централізації влади і, навпаки, послаблення децентралізації. На це вказує те, що відбулось посилення ролі виконавчої влади на місцевому рівні, особливо у сфері безпеки та оборони, – через запровадження обласних та районних військових адміністрацій (ОВА та РВА). Це змусило ОМС адаптуватися й вибудовувати моделі взаємодії з ОВА та РВА [6]. А частину ОМС взагалі були замінені на місцеві військові адміністрації (МВА), передусім на сході і півдні країни (рис. 1).

Також, згідно ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 09.07.2022 р. № 2259-IX, створено військові адміністрації населених пунктів. Цей Закон також розширює компетенцію сільських, селищних, міських голів на час дії воєнного стану та надає їм одноособові повноваження з прийняття рішень на потреби ЗСУ, відновлення територій тощо.

Для розширення повноважень ОМС в галузі оборонної роботи, було внесено зміни до ст. 36 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», де за ними закріплюються делеговані повноваження щодо сприяння організації призову громадян на військову службу, а також їх мобілізації. А ст. 43 у цього Закону доповнено положенням про вирішення ОМС окремих завдань держави щодо забезпечення безпеки життєдіяльності ТГ на період воєнного стану.

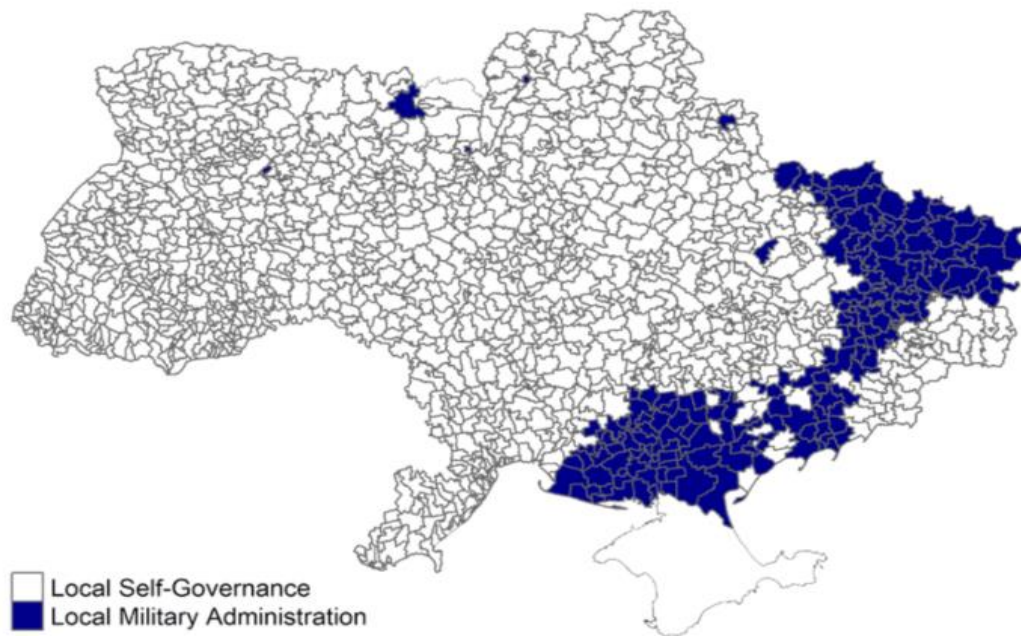

Рисунок 1. Географія створених в Україні місцевих військових адміністрацій
Джерело: складено автором за матеріалами [6]

Але навіть в умовах воєнного стану не слід, без особливої на те потреби, «вмонтувати» ОМС у вертикаль державної влади, бо політика держави щодо децентралізації продемонструвала свою спроможність навіть на захоплених ворогом територіях. ОМС, отримавши широкі повноваження та фінансові ресурси, стали впливовими суб'єктами ДРП. У надскладний воєнний час вони відіграють важливу роль у національному спротиву агресору та подоланні деструктивних явищ на шляху до сталого розвитку ТГ, регіонів і країни загалом. Тому посилення вертикалі державної влади має бути адекватним викликам війни та потребам відновлення від її наслідків. Отже, завдання щодо розмежування повноважень між ОМС й органами виконавчої влади не знімається з порядку денного навіть в умовах війни, тим більше, що це є однією з умов програми Ukraine Facility (підтримки України від ЄС) [7]. В іншому разі це може принести більше шкоди, ніж користі, оскільки знижуватиметься інституційна спроможність усієї тріади влади (центральної, регіональної та місцевої) – через посилення ручного управління, дублювання функцій, загострення конфліктів тощо. Додаткові бар'єри можуть виникати й між державною владою та інституціями громадянського суспільства (представниками громадських і волонтерських організацій тощо).

Отже, навіть в умовах воєнного стану необхідним є продовження реформи децентралізації: на це, згідно соціологічного дослідження, проведеного у жовтні – листопаді 2022 р., вказують 76,5% респондентів. Характерно, що 69% респондентів виступають за тісну співпрацю держави і ОМС; причому, до більшої ролі держави схиляється 41%, а ОМС – 28% [8].

Об'єктивною є необхідність відновлення органів публічної влади на деокупованих територіях. Під час воєнного стану та протягом місяця після його завершення владні функції на цих територіях мають виконувати військові адміністрації, а після цього періоду – цивільні органи влади.

Оскільки ОМС безпосередньо не включені у вертикаль державної влади, то це означає, що вони мають багато ступенів свободи при прийнятті рішень. Звичайно, її слід обмежувати рамками усвідомленої необхідності. Нині цю функцію покладено на Міністерство розвитку громад та територій України (Мінрозвитку). Але чи може воно її ефективно виконувати? На наш погляд, ні, причому з об'єктивних на те причин: передусім через свою гоміодність і різновекторність функцій. На сьогодні воно як галузеве міністерство реалізує державну політику щодо розвитку трьох міжгалузевих комплексів (кластерів державного масштабу) – транспортного, індустріально-будівельного та місцевого господарства, а як функціональне міністерство – щодо проведення державної регіональної політики та розвитку місцевого самоврядування. Більше того, в умовах воєнного стану Мінрозвитку, згідно Постанови КМУ «Про внесення змін до Положення про Міністерство розвитку громад та територій України» від 31.12.2024 р. №1545, «накинута» ще й функція щодо захисту прав примусово переміщених (депортованих) осіб, реінтеграції громадян з тимчасово окупованої території (ТОТ), підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також про розвиток ТОТ після її реінтеграції. В цій ситуації необхідність розукрупнення Мінрозвитку та утворення Мінтериторій з набором відповідних функцій стає все очевиднішою.

Для координації співпраці Мінтериторій (нині Мінрозвитку) як державного органу з ОМС щодо вирішення цих та інших питань – з узгодження стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях – у ст. 18 ЗУ «Про засади державної регіональної політики»

передбачено створення спеціального координуючого органу під назвою Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку.

В умовах воєнного стану досить органічним стало переформатування напрямів діяльності агенцій регіонального розвитку. Як відомо, вони можуть створюватися обласними радами та адміністраціями, згідно ст. 19 ЗУ «Про засади державної регіональної політики» та постанови КМУ «Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку» від 11.02.2016 р. № 258. Такі агенції не відносяться до суб'єктів ДРП, мають статус неприбуткових організацій, які при цьому не можуть бути бюджетними установами. В надскладних умовах воєнного стану вони стали здійснювати свою діяльність за такими напрямками: забезпечення логістики із надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню, в тому числі щодо ввезення гуманітарної допомоги з-за кордону; надання допомоги ВПО; підтримка малого і середнього підприємництва, а також сприяння релокації виробничих підприємств на безпечні території; підготовка та реалізація грантових проєктів для подолання наслідків військової агресії російської федерації; залучення інвестиційних ресурсів, міжнародної технічної допомоги для відновлення зруйнованого майна та інфраструктури регіонів і громад; сприяння волонтерській діяльності в області, в тому числі для територіальної оборони області та ЗСУ тощо.

3. Врахування втрат України та її територій через воєнну агресію росії. Звичайно, ДРП, особливо в період воєнного стану, має проводитися із врахуванням людських, матеріальних та інших втрат, які Україні та її території понесли і продовжують нести через воєнну агресію росії. На превеликий жаль, людські втрати України у російсько-українській війні колосальні. Вони далекі від тих, які одержують на основі Методики визначення військових втрат, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженої Наказом Міністерства оборони України від 14.09.2022 р. № 277. За оцінками Генерального секретаря НАТО М. Рютте, вони можуть перевищити один мільйон осіб [9].

Частина українців змушена була через військові дії залишити місця постійного проживання і переїхати у більш безпечні місця, у т. ч. й за кордон. Причому, за прогнозом директорки Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Е. Лібанової, в Україну можуть не повернутись до 3,3 млн біженців, що коштуватиме їй 7% ВВП [10].

Значною є й внутрішня міграція населення, викликана війною. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), в Україні станом на жовтень 2024 р. проживало 3 555 000 фактичних внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і 4 294 000 осіб, які повернулися до звичного місця проживання. Найбільше ВПО проживає у Дніпропетровській (14%) та Харківській (12%) областях. Найбільша їх частка походить із Донецької області (28%). А в межах області найбільший потік переміщень населення відмічається в Херсонській (93%), Донецькій (86%), Запорізькій (85%) та Харківській (83%) областях [11].

Внутрішні міграції, хоча й менше, ніж зовнішні, але також знижують трудовий потенціал України, особливо в зоні бойових дій та на прифронтових територіях. Конфедерація роботодавців України наводить дані про втрату до 30% трудового потенціалу [5]. За оцінками МОМ, регіони Сходу (включаючи Луганську, Донецьку, Запорізьку, Дніпропетровську та Харківську області) втратили внаслідок внутрішньої міграції майже 1,8 млн. осіб, а регіони Півдня (Херсонська, Миколаївська, Одеська області) – 240 тис. осіб. Усі інші регіони мали приріст населення за рахунок вимушеного переселення, найбільше – регіони Центру і Заходу (700-800 тис. осіб) [5]. Однак, враховуючи те, що релокація бізнесу також відбулася в центральні та західні регіони, то дисбаланс на їхніх ринках праці не став критичним.

Окрім численних людських жертв і від'ємного міграційного балансу, війна принесла Україні ще й значні матеріальні збитки. У комюніке саміту «Групи семи» (G7) станом на кінець 2023 р. вони визначалися в розмірі 486 млрд. дол. США [12]. На кінець 2024 р. вони наразі ще не визначені, але, зрозуміло, що будуть значно більшими. Найбільше від війни постраждали об'єкти критичної інфраструктури, житловий фонд та промислові підприємства. Збитки, нанесені українським екосистемам (від підриву Каховської ГЕС тощо), оцінюються в 65 млрд. дол. США [13].

Крім прямих матеріальних збитків Україна та її території несуть ще й збитки від упущеної вигоди, що пов'язано з дією таких чинників, як відтік інвестицій та робочої сили, релокація виробничих потужностей, підвищення ризиків для бізнесу, недовикористання транзитного потенціалу території (передусім Одеської, Миколаївської та Херсонської областей) та зниження туристичної привабливості багатьох населених пунктів.

Для оцінювання збитків і упущених вигод Фондом державного майна України видано наказ від 18.10.2022 р. № 3904/1223 про затвердження спеціальної методики. Збитки, підраховані згідно неї, мають фіксуватися у Державному реєстрі пошкодженого і знищеного майна, який запрацював з 1 січня 2025 р. і має стати складником міжнародного Реєстру збитків для України (RD4U). До національного реєстру внесена інформація більше як на 200 тисяч об'єктів в розрізі 45 категорій збитків [14]. Також очікується запровадження категорії збитків немайнового характеру, першими серед яких стануть моральні збитки від загибелі близької людини.

Масштаби потреб України у відновленні тісно корелюють із оцінками завданих їй збитків. За оцінками Світового банку [5], найбільше коштів для відновлення в розрізі регіонів потребують Донецька, Харківська, Київська, Луганська, Херсонська та Запорізька області. Для відновлення кожної із них необхідно більше як 11 млрд дол. США (табл. 1).

Таблиця 1. Втрати та потреби на відновлення (за оцінкою Світового банку) та власні можливості щодо цього в найбільш постраждалих областях України

Області України	Матеріальні втрати, млрд. дол. (24.02.2022-31.12.2023)	Потреби на відновлення (2024-2033 рр.)		Валовий регіональний продукт (2021 р.)	
		млрд. дол.	% до втрат	млрд. дол.	% до потреб
Київська	82,7	42,5	51,4	10,7	25,2
Дніпропетровська	39,3	16,4	41,7	21,5	131,1
Донецька	39,0	73,9	189,5	10,4	14,1
Харківська	32,3	54,9	170,0	11,8	21,5
Запорізька	30,4	33,6	110,5	8,4	25,0
Херсонська	25,7	35,0	136,2	3,2	9,1
Луганська	19,1	39,1	204,7	1,9	4,9
Миколаївська	11,1	14,2	127,9	4,6	32,4
Чернігівська	10,6	15,0	141,5	4,2	28,0
Сумська	8,8	10,4	118,2	3,9	37,5

Джерело: складено автором за матеріалами [5]

Як видно з табл. 1, внаслідок великих руйнувань обсяг необхідних фінансових ресурсів для відбудови у найбільш постраждалих регіонах є дуже великим. Він в декілька раз перевищує їхній валовий регіональний продукт (ВРП) 2021 року: у Донецькій області – в 7 разів, в Харківській – в 5 разів. Реальні потреби у фінансових ресурсах регіонів будуть ще більшими, бо в таблиці не відображені їхні матеріальні втрати після 31 грудні 2023 року.

4. Переведення економіки України та її територій на воєнний лад. Більшість із заходів щодо мілітаризації економіки мають неявно виражений територіальний аспект, але все одно попадають у сферу впливу ДРП. До таких заходів відносяться:

- релокація підприємств, яка проводиться з середини березня 2022 р. і регламентується розпорядженням КМУ «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення в разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» від 25.03.2022 р. № 246 р. Підприємства отримали можливість переїжджати до дев'яти областей: Закарпатської, Львівської, Івано Франківської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької, Вінницької, до південних територій Волинської й Рівненської. Об'єкти для релокації підприємства можна знайти та сайті «Підтримка релокації бізнесу». В кращій ситуації знаходились ті підприємства, які переміщались на виробничі площі інших підприємств в межах компаній. Так, одне із підприємств холдингу UBC Group із Харкова було релоковане у Вінницю на виробничі площі іншого підприємства холдингу, що входить Вінницького індустріального парку. Згідно офіційних даних, станом на березень 2024 р., від початку повномасштабної війни зафіксовано 18944 переїзди бізнесу з одного регіону в інший [15]. Загалом релокація бізнесу до відносно безпечних регіонів стала не тільки викликом, але й можливістю для розвитку цих регіонів, передусім західних, що пояснюється їх відносною безпекою, експортоорієнтованістю та зручною логістикою. Правда, за планами Мінекономіки, після завершення бойових дій релоковані підприємства мають повернутися на первинні локації та стати драйверами відбудови економіки відповідних ТГ і регіонів;
- виконання державних цільових програм реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу (ОПК), яке різко прискорилося під час війни. Це стало можливим завдяки тому, що під час приватизації та інших недолугих реформ «під корінь» не були знищено багато підприємств ОПК і важкої промисловості. Вони у воєнний період змогли не тільки наростити обсяги виробництва, але й реалізувати інноваційні рішення, необхідні для виробництва артилерійських набоїв та таких видів сучасних озброєнь як «Нептун», «Вільха», «Стugna», «Корсар» та ін. Позитивним є те, що для їх виробництва залучаються ще й підприємства «подвійного призначення». При цьому широко практикується кооперація з підприємствами країн-партнерів (Німеччини та ін.), зокрема на платформах індустріальних та технологічних парків. На сьогодні важливим завданням щодо розвитку ОПК є створення екосистем Індустрії 4.0, в основному на базі регіональних кластерних утворень типу Харківського кластера ІАМ (Інжиніринг – Автоматизація – Машинобудування). Ці завдання обов'язково мають знайти відображення у стратегіях розвитку регіонів з розвинутим ОПК і важкою промисловістю. Фінансування програм розвитку ОПК (з розбивкою за регіонами і підприємствами) здійснюється відповідно до Порядку, визначеного постановою КМУ від 23.08.2016 р. № 544 та змін до нього згідно з постановою КМУ від 14.11.2023 р. № 1195;
- орієнтація підприємств на виробництво товарів подвійного призначення (що використовуються як у цивільних, так і у воєнних цілях). Такі підприємства повинні мати підтримку на усіх рівнях. Так, Львівська міської рада уже реалізує серед підприємців ваучери на проекти з виробництва товарів подвійного призначення, наприклад – кровоспинних бинтів, протезів тощо. Такі проекти мають бути відображені в стратегіях розвитку ТГ і регіонів;

— спрямування державного замовлення на потреби фронту. Під час війни головним бенефіціаром державного замовлення стало державне акціонерне товариство «Укроборонпром» (УОП). За 2023 р. його виторг зріс на 72% порівняно з 2022 р. і досягнув 2,2 млрд. дол. США. Це при тому, що на кінець 2023 р. українську оборонну промисловість оцінювали у 3 млрд. дол. США, а на кінець 2024 р. – у 5 млрд. дол. США. Супідрядниками УОП і самостійними виконавцями державного оборонного замовлення, причому без застосування Прозогго (на період війни за нагальної потреби ЗСУ), можуть бути як державні (їх близько 100), так і приватні (їх близько 400) підприємства, які мають ліцензію на виробництво зброї і керуються ЗУ «Про оборонні закупівлі» від 17.07.2020 р. № 808-IX (в редакції від 26.12.2024), постановою КМУ «Питання оборонних закупівель» від 03.03.2021 р. № 363 (в редакції від 20.05.2023) та іншими нормативно-правовими документами. Приватні виробники, як показує практика, швидше можуть адаптуватися до умов ринку і закривати динамічні потреби фронту. У сегменті БПЛА, наприклад, воєнна індустрія тримається в основному на приватних компаніях. З 2022 р. кількість українських виробників БПЛА, з якими укладено державні контракти, зросла у 12 разів – до 87 компаній [16].

Переведення економіки на воєнний лад вимагало проведення ще цілого ряду заходів, а саме: обмеження росту соціальних виплат; обмеження імпорту та збільшення ввізного мита на окремі види товарів; навчання кадрів для ЗСУ; мобілізація трудових і фінансових ресурсів; збільшення військового податку; централізацію доходів. Але тільки останній із них тісно пов'язаний із змінами в ДРП, бо передбачає трансформацію місцевих бюджетів.

5. Зміни щодо розподілу та використання коштів місцевих бюджетів. У період воєнного стану основним сектором фінансування в Україні став сектор національної безпеки і оборони. Тому, відповідно до Постанова КМУ «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11.03.2022 р. № 252 (в редакції від 11.01.2025) та змін, внесених до Бюджетного кодексу України (розд. VI, п.22-2). ОМС або військові адміністрації можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету з подальшим розподілом таких коштів Кабміном, а також про спрямування залишків коштів за субвенціями з державного бюджету місцевим бюджетам, збережених на рахунках місцевих бюджетів станом на 1 січня 2022 р., на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб цивільного населення, його евакуацію тощо.

Слід однак зауважити, що на практиці конфлікт державної і місцевої влади при визначенні напрямів використання бюджетних коштів ОМС, зокрема щодо використання їх на покращення благоустрою території ТГ під час воєнного стану, є досить гострим. Правда, він не такий гострий у тих ТГ, які змогли зміцнити свій фінансовий стан за рахунок перереєстрації релокованих підприємств на нових місцях й переміщення до них податкової бази.

6. Врахування особливостей функціональних типів територій. При проведенні ДРП в умовах війни дуже важливо враховувати тип територій, в інтересах яких чи на яких вона буде проводитися. Це важливо тому, що їх по-різному зачепила війна, а тому вони потребують різних підходів до відновлення чи участі у ньому. Згідно ЗУ № 2389-IX, для планування відновлення та стимулювання розвитку регіонів та територій, а також з метою запровадження органами виконавчої влади і ОМС спеціальних механізмів та інструментів визначаються такі функціональні типи територій:

1) території відновлення – це території, які, згідно з прийнятою в липні 2023 р. постановою КМУ «Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад» від 18.07.2023 р. № 731, мають відповідати таким чотирьом критеріям: 1) наявність бойових дій на території громади; 2) тимчасова окупація ТГ або її частини; 3) наявність руйнувань об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, об'єктів житлового фонду на території громади внаслідок ведення бойових дій; 4) значне переміщення населення ТГ до інших регіонів та / або інших держав та різке погіршення рівня соціально-економічного розвитку. Перелік територій, на яких ведуться чи велися бойові дії, та ТОТ наведено в Наказі Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій від 22.12.2022 р. № 309 (в редакції від 29.11.2024);

2) регіональні полюси зростання – це мікрорегіони, ТГ, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, та зростання яких позитивно впливає на суміжні території, регіон та/або державу в цілому;

3) території з особливими умовами для розвитку – це території, рівень соціально-економічного розвитку яких є низьким або на яких існують природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку. З метою застосування диференційованих заходів підтримки розвитку визначаються окремі функціональні типи територій з особливими умовами для розвитку;

4) території сталого розвитку – це самодостатні мікрорегіони, ТГ з наявним соціально-економічним потенціалом територій та спроможні до збалансованого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах.

У цій типізації має місце дуже широке трактування територій відновлення із включенням до них ТГ, які знаходяться далеко в тилу і у яких не має руйнувань. Тому це й викликає сумніви у країн-партнерів щодо необхідності фінансування цих територій.

Більш деталізованою є функціональна типізація територій, наведена в ДСРР [3]. Згідно з нею виділяються: 1) території активних бойових дій та прилегли до них території; 2) території з міжнародними безпековими обмеженнями, які розташовані вздовж кордону з рф і рб, Придністровським регіоном Республіки Молдова та які межують з ТОТ; 3) гірські території Українських Карпат; 4) прибережні території; 5) регіональні полюси зростання; 6) сільські території та малі міста з населенням до 50 тис. осіб; 7) тимчасово окуповані території України.

У цих двох офіційно затверджених типізаціях територій із загального ряду «вибиваються» регіональні полюси зростання, які мають точковий або агломераційний, а не площинний характер. Однак їх виняткова роль як центрів ендегенного зростання регіонів і ТГ у процесах відновлення є незаперечною [17].

Науковці у своїх працях виділяють або аналогічні типи територій, або досить близькі до офіційно затверджених. Найбільше уточнень щодо територій відновлення на рівні ТГ. Так, О.В. Шевченко та Н.В. Кузьминчук [18] пропонують виділяти такі їх підтипи, як: 1) постраждалі звільнені ТГ; 2) тимчасово окуповані ТГ, на яких (не) ведуться активні бойові дії; 3) ТГ, на території яких ведуться бойові дії. Ю.М. Палеха з колегами [19] виділяє ТГ за: 1) рівнем (високим чи низьким) демографічних, матеріальних та інфраструктурних руйнувань та 2) за ознакою втрати управління (окуповані, що були тимчасово окуповані, та ті, що не були окуповані). Слід, однак, відмітити, що усі ці підтипи територій відновлення відповідають критеріям, які затверджені постановою КМУ № 731.

В залежності від наявності чи переважання того чи іншого типу територій можна виділяти й відповідні типи регіонів України. Так, І.Ю. Підричева [20] пропонує виділяти прифронтові, опорні, тилкові та деокуповані регіони й АР Крим (її, на нашу думку, логічно відносити до ТОТ). Дещо іншу типологію пропонує А. Ткачук: територія відселення (5-кілометрова зона вздовж лінії фронту та кордону з рф та рб); фронтір (10-кілометрова зона уздовж українсько-російського кордону); макрорегіон Опора; макрорегіон Тил [21]. Території регіону Тил, як найбільше віддалені від зони бойових дій та від кордону з рф, мають відігравати ключову роль у протидії агресору та викликам, спричиненим війною. Щодо типізації регіонів за методикою ОЕСР [17] – з поділом їх на (переважно міський, проміжний близький до міста, проміжний віддалений, переважно сільський близький до міста, переважно сільський віддалений), то вона більше підходить для мирного періоду, а не для воєнного та післявоєнного.

Виділення функціональних типів територій дозволяє застосовувати селективний підхід до їх розвитку і відновлення, зокрема щодо використання державної і міжнародної допомоги в контексті досягнення цілей сталого розвитку. Так, території сталого розвитку в умовах війни менше потребують державної підтримки, тому що через віддаленість від зони бойових дій вони мають вищу інвестиційну привабливість. Найбільшу ж державну і міжнародну підтримку мають одержувати ті території, на яких велися бойові дії, і в які втратили значну частину ендегенного потенціалу. А більша частина базової дотації може спрямовуватися не в громади високогірних територій, як це було раніше, а в ті, які найбільше постраждали від війни.

Однак це спонукає деякі ОМС боротися за віднесення їх ТГ до території відновлення. І щоб у цьому питанні звести до мінімуму прояви упередженості чи протекції з боку посадових осіб, при Мінрозвитку, згідно ЗУ «Про засади державної регіональної політики» (ст. 11-7), передбачено створення нового консультативного органу – комісії щодо віднесення територій до функціональних типів. Але навіть створення спеціальної комісії не вирішує повною мірою проблему віднесення ТГ до території певного функціонального типу. Необхідно ще розробити систему релевантних показників, ключовим серед яких має бути показник масштабності руйнувань [22].

Важливо також синхронізувати вирішення питань розвитку територій різних функціональних типів. Це пов'язано з тим, що тривалий процес відновлення найбільш постраждалих територій справлятиме негативний вплив і на розвиток тих територій, які не зазнали інфраструктурних втрат від воєнних дій. Тому важливо мінімізувати такий вплив, щоб було збережено позитивну динаміку соціально-економічного зростання усіх територій.

7. Напрацювання механізмів дій для відновлення і розвитку територій. В Україні навіть після трьох років війни достатньою мірою не напрацьовані механізми, за якими має відбуватися відновлення, хто буде керувати цим процесом тощо. Ми виходимо з того, що після реформи децентралізації ОМС мають відігравати ключову роль у реалізації проектів з відновлення і розвитку територій.

Важливою складовою механізмів дій для відновлення і розвитку територій є формування стратегій розвитку, планів відновлення та комплексних планів просторового розвитку території ТГ як «зв'язки» основних планувальних документів. Вони під час воєнного стану додатково мають давати відповідь на те, де в регіонах і ТГ мають бути розміщені нові підприємства, зокрема ОПК, релоковані підприємства, логістичні центри, місця проживання ВПО та робочі місця для них.

Важливим інструментом з розробки планувальних документів на місцевому і регіональному рівнях має стати Геоінформаційна система (ГІС) регіонального розвитку. Вона дозволяє накопичувати й обробляти великі масиви верифікованих даних, які є основою для прийняття оптимальних рішень.

В основі стратегій і планів відновлення і розвитку територій має бути механізм їх сталого розвитку, що відповідає Європейському зеленому курсу. Це означає, що зруйновані міста, їх промислові та інші об'єкти мають стати масштабними об'єктами рекультивациі та ревіталізації, бо кількість відходів руйнації в Україні вже можна порівняти з кількістю твердих побутових відходів, що утворюються за рік. Власне, при утилізації відходів руйнації слід керуватися постановою КМУ від 27.09.2022 р. № 1073 (в редакції від

01.01.2025), яка регулює використання таких відходів, зокрема для житлового і дорожнього будівництва. До речі, у Київській та Харківській областях уже є багатий досвід їх використання, виходячи з принципів циркулярної економіки та "building back better" («відбудувати краще, ніж було»).

Застосування принципу "building back better" в умовах України, як зазначають автори звіту RDNA2, стосується параметрів, які уряд вирішує включити не тільки до відновлення та реконструкції пошкоджених активів, а й для покращення їх функціональності, енергоефективності та стійкості до стихійних лих і змін клімату. При цьому в кожному сектор економіки мають використовуватися специфічні параметри [23].

Через те що далеко не всі конкретні проекти з відновлення відповідають принципу "building back better" і є терміновими, то краще необхідно є їх пріоритетизація. Першими слід реалізовувати проекти з облаштування вимушених переселенців, постачання для них продуктів і ліків, відновлення комунікацій, налагодження нових схем коопераційних зв'язків, логістики, експорту та імпорту, децентралізованої генерації електроенергії, зокрема на основі використання альтернативних джерел енергії. Ми виходимо з того, що навіть в умовах воєнного стану у багатьох ТГ є можливість розгорнути виробництво біодизелю, біоетанолу, біогазу та твердого біопалива (пелет, паливних брикетів) на невеликих сучасних підприємствах.

Щоб прискорити відновлення й розвиток територій необхідно сповна використати потенціал ефективних форм просторової організації економіки, зокрема таких як інноваційні парки, полюси зростання, смарт-громади, муніципальні кластери, муніципальні корпорації та ін. А ефект від кооперативної взаємодії у ТГ мають забезпечувати різні форми співробітництва: муніципально-приватне партнерство, державно-приватне партнерство (ДПП) на місцевому рівні, міжмуніципальне співробітництво, державно-муніципальне співробітництво, міжнародне співробітництво ТГ [24].

Для підтримки відновлення й економічного розвитку ТГ дуже важливою є співпраця ОМС з приватним сектором, зокрема в рамках муніципально-приватного партнерства, бо це податки до місцевого бюджету і робочі місця для мешканців громади. Однак у багатьох ТГ така співпраця є обмеженою, бо вони неспроможні надати потенційним інвесторам необхідну земельну ділянку, приміщення тощо, або ж інвестиційна пропозиція не підходить громаді, наприклад, з екологічних міркувань. Недостатньо муніципалітети співпрацюють з організаціями приватного сектору і в рамках ДПП – лише 10 % із 741, представники яких були опитані [25]. Можливо ситуація в цьому відношенні дещо поліпшиться після завершення реформи публічних інвестицій на державному та місцевому рівнях.

З середини 2023 р. (після знищення 6 червня 2023 р. російською армією греблі Каховської ГЕС) в Україні на засадах міжмуніципального співробітництва реалізується проект «Пліч-опліч: згуртовані громади» [26]. Він розпочався з того, що ТГ із 15 областей України допомогли херсонцям із відновленням понад 1 500 житлових будинків. Загалом проект передбачає, що насамперед регіональні полюси зростання й території сталого розвитку, їхні ТГ мають допомагати з відновленням прифронтовим ТГ. Загалом уже підписано 52 меморандуми про співпрацю між 105 громадами. Такий меморандум підписали, наприклад, Вінницька та Балаклійська міські ТГ.

У процесі відновлення й розвитку ТГ і регіонів дуже важливим є, згідно ЗУ № 2389-IX (ст.2, п. 1-11), створення ефективних механізмів представництва інтересів регіонів на загальнонаціональному рівні і ТГ – на регіональному рівні. Найкраще це робити, згідно того ж закону (ст.2, п. 1-14), на засадах інтегрованого розвитку, який передбачає поєднання галузевого та територіального підходів для розвитку регіонів і ТГ. На практиці це вимагає тіснішої координації секторальних політик в регіонах і ТГ. Звичайно, в умовах воєнного стану ця координація має відбуватися з приматом державних інтересів, зокрема щодо пріоритетного розвитку ОПК. Зрештою, це може призвести навіть до перепрофілювання господарських комплексів регіонів і ТГ.

В цьому випадку важливо спрямувати їхню переспеціалізацію в русло смарт-спеціалізації – на галузях цифрової економіки, що широко практикується у країнах ЄС. В Україні смарт-спеціалізація регіонів дозволить сформувати оптимальну структуру їхньої економіки (з високою часткою інноваційних видів економічної діяльності, зокрема цифрової економіки). Вона також вимагатиме оптимального розміщення виробничих потужностей, проведення заходи щодо розвитку полюсів зростання, зміцнення опорного каркасу території, розбудови транспортних коридорів та логістичних центрів.

В Україні заходи з впровадження смарт-спеціалізації на регіональному рівні розпочалися у 2016 р. відповідно до постанови КМУ «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» від 11.11.2015 р. № 932. Перші стратегії розвитку регіонів на засадах смарт-спеціалізації з'явилися у Запорізькій, Харківській та Одеській областях. Потім до цього процесу долучилися й інші регіони. Уже 15 травня 2021 р. всі регіони України мали затверджені обласними і Київською міською радами регіональні стратегії розвитку на період до 2027 року, побудовані на основі SWOT-аналізу смарт-спеціалізації. Однак, як відмічають науковці та фахівці в галузі Індустрії 4.0, в Україні немає жодного регіону, де б ця стратегія успішно реалізовувалася, насамперед тому, що кластерний рух та Індустрія 4.0 розвиваються відірвано від проектів смарт-спеціалізації (S3 – за європейською номенклатурою), а ще тому, що регіональні стратегії дуже часто є декларативними і взагалі не мають достатнього інноваційного спрямування [5].

Так, у Стратегії розвитку Вінницької області прискорений розвиток машинобудування як базової галузі смарт-спеціалізації взагалі не передбачається (до речі, у 2023 р. на неї припадало 2,5% промислового виробництва області, тоді як у 1990 р. 29,5%). На це, зокрема, вказує операційна ціль Стратегії 1.4 «Інноваційний розвиток регіону» Її завдання передбачають розвиток інновацій у дорожньому господарстві, створення лабораторії для проведення досліджень та скорочення життєвого циклу розробок, стимулювання трансферу технологій та знань між навчальними закладами регіону та закордону (незрозуміло чому тільки закордону?), стимулювання розвитку та залучення резидентів у інноваційно-технологічний парк «Кристал» у м. Вінниці (при цьому сам профіль парку не визначено). Звичайно, це має дуже опосередковане відношення до смарт-спеціалізації області. При доопрацюванні Стратегії в плані смарт-спеціалізації області увагу слід звернути на розбудову сектора ІТ, електронної промисловості (з орієнтацією на глобальні ланцюги доданої вартості), високотехнологічної відновлюваної (водневої та іншої) енергетики тощо.

Для швидкого відновлення і перспективного розвитку, передусім територій відновлення, дуже важливо (за підтримки міжнародних партнерів) включати їх підприємства до глобальних ланцюжків доданої вартості. Таке підприємство можна, наприклад, пов'язати із великим автомобільним заводом у Німеччині завдяки запчастинам, які воно вироблятиме. Це може зміцнити економічну базу ТГ, в якій воно знаходиться, та підвищити рівень зайнятості в ній. Перед сільськими ТГ цих територій відкриваються ще й можливості щодо поглибленої переробки аграрної сировини, виробництва біопалива тощо.

8. Повернення до місць постійного проживання біженців. Відновлення території особливо важливе в контексті повернення біженців (причому як воєнних мігрантів, так і ВПО) до місць постійного проживання, бо кожен додатковий місяць проведений ними поза їх межами, особливо в еміграції, суттєво знижує ймовірність їх повернення через адаптації в інших країнах і на нових місцях проживання. Тому при відновленні ТГ і конкретних населених пунктів в рамках багатьох планів, програм і проєктів державного рівня (Плану відновлення України, Плану для Ukraine Facility, програм «ВідновиДІМ» та «Відновлення» та ін.) обов'язково має враховуватися чисельність їх довоєнного і потенційно можливого населення (визначену в т. ч. й на основі даних соціологічних досліджень). З орієнтацією на потенційну чисельність жителів відновлюватиметься житло, критична інфраструктура та робочі місця. І якщо людність деяких ТГ суттєво не відновиться і, відповідно, кількість робочих місць і платників податків буде критично малою, то постає питання щодо їх переформатування – в сторону укрупнення.

Для швидкого повернення людей до відносно безпечних населених пунктів на перших порах необхідно розширити мережу модульних містечок та, що краще, підготувати гуртожитки з кімнатами підвищеного рівня комфортності, які ще піддаються капітальному ремонту, причому на територіях усіх функціональних типів, наприклад у Вінниці доцільно відремонтувати законсервований гуртожиток педуніверситету. На жаль, ухвалені державні, міжнародні та обласні програми щодо забезпечення ВПО житлом майже не працюють, тому чимало українців, які втекли від війни, через відсутність житла та роботи повернулись назад – навіть на окуповані росіянами території. Вони повертаються туди ще й тому, що окупаційна влада анонсувала їм виплату компенсацій за житло.

У цій ситуації дуже важливо Держпрограму «Відновлення» та інші програми з відновлення житла поширити й на мешканців із ТОТ й різко прискорити темпи будівництва житла, об'єктів соціальної інфраструктури та виробничих підприємств (для створення нових робочих місць). Для цього доцільним є зведення будівельних конструкцій з мінімальною кількістю «мокрих» процесів – за технологією «сухого будівництва» від компанії Knauf. І оскільки території відновлення потребують величезних обсягів будівельних робіт, то на них має бути розгорнута мережа підприємств з виробництва сучасних будівельних матеріалів. Це дасть змогу, відповідно до напрямів ДРП, максимально використати місцеву сировину, задіяти наявну робочу силу, створити нові робочі місця для осіб, які повертатимуться до цих територій, у т. ч. й на роботах з відновлення власного житла (за партисипативним принципом), бо серед ВПО станом на листопад 2024 р. 56% були безробітними [27].

Також може йти мова про відновлення практики створення в містах локальних виробничо-соціальних комплексів, як незаслужено згорнутої в період активної приватизації шляхом «відщеплення» від промислових підприємств об'єктів соціальної інфраструктури. Це може дати значну економію часу і транспортних витрат для міст та їх мешканців.

9. Підвищення згуртованості регіонів і ТГ. Донедавна в Україні поняття «політика згуртованості», як діяльність, спрямована на вирівнювання асиметрії в рівнях розвитку регіонів і ТГ, було відсутнє в нормативно-правових документах, не зважаючи на значні дисбаланси в рівнях їхнього розвитку. Однак в останні роки, особливо після набуття Україною статусу країни-кандидата у члени ЄС, в Україні це поняття набуло широкого поширення, у т. ч. й офіційного, та практичного використання.

Звичайно, під час війни та післявоєнного відновлення рамки для проведення політики згуртованості регіонів і ТГ (за прикладом ЄС) є досить вузькими. Тому акцент слід робити на проведенні ефективних місцевих політик, важливих для формування згуртованої держави (в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах), як це передбачено напрямами ДРП (ст. 6-1-5) [1] та проєктом «Розробка рекомендацій щодо формування ефективних місцевих політик через вимірювання згуртованості громад», що реалізується за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Проводиться також політика щодо згуртованості регіональних еліт, бо вона може суттєво знизити рівень конфліктогенності багатьох процесів всередині країни.

Згідно політики згуртованості, під час війни розвинені регіони і ТГ по відношенню до регіонів і ТГ, які постраждали від неї, мають відійти від філософії конкуренції в соціально-економічному розвитку до філософії взаємодопомоги [22]. В Україні ця філософія найбільш виразно реалізується в рамках проекту «Пліч-опліч: згуртовані громади» [26]. Цей проект дуже важливий сам по собі, але не менш важливий він і в плані підвищення згуртованості країни, бо є свідченням єднання країни задля підвищення стійкості громад-форпостів.

Для територіальної згуртованості України також дуже важливо зміцнювати опорний каркас країни, який формують головні міста (Київ, Харків, Дніпро, Одеса, Донецьк, Львів, Сімферополь) та інфраструктурні мережі між ними. На це вказують масовані ракетно-бомбові удари ворога по ключових містах каркасу (Києву, Харкову і Дніпру).

10. Інтеграція України до ЄС та співпраця з країнами-партнерами. Необхідність прискорення євроінтеграційних процесів для України не викликає сумнівів ні в аспекті допомоги у протистоянні російській збройній агресії, ні щодо перспектив відновлення та подальшого розвитку. Особливо після того як президент США оголосив про свої наміри перекласти на ЄС основний тягар з відновлення України, її найбільш постраждалих територій. Отже, інтеграція України до ЄС може стати драйвером її відновлення та територіального розвитку.

В Україні для пришвидшення євроінтеграційних процесів має бути реалізовано концепт територіального капіталу, окреслений у з 2001 р. у доповіді ОЕСР [28] та покладений в основу політики згуртованості ЄС. Відповідно, у процесі розробки планів, програм та проектів з відновлення територій Україна має діяти за правилами максимально ідентичними до європейських, що відповідають Рекомендаціям ОЕСР у сфері публічного інвестування та візі відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». Тому наша країна підтримує ініціативу щодо створення Спільного консультативного комітету між Україною та Комітетом регіонів ЄС як важливу форму співпраці. Очевидно, що такий інструмент сприятиме посиленню спроможності ОМС України у процесі відновлення і розвитку територій [28].

Це означає, що плани, програми і проекти з відновлення і розвитку українських регіонів і ТГ уже зараз мають реалізовуватися відповідно до європейських директив та відповідати таким цілям політики регіонального розвитку в євросоні, як: стимулювання інвестицій, передусім у людський капітал, створення та збереження робочих місць, підтримка освіти і наукових досліджень, впровадження нових технологій, зокрема для декарбонізації економіки, підтримка розвитку малих і середніх підприємств, розвиток сучасної інфраструктури.

При цьому допомога депресивним регіонам, згідно нової регіональної політики, має орієнтувати депресивні регіони на використання ними їх ендогенного потенціалу, а пряма фінансова допомога таким регіонам (у ЄС від Європейського фонду регіонального розвитку та інших структурних фондів) має надаватися лише на визначені сфери економічної діяльності [22].

Саме тому, згідно рекомендацій ЄС щодо роботи структурних фондів у євроспільноті, в Україні до ст. 24-1 Бюджетного кодексу України внесено зміни, якими передбачено (уже після завершення війни) перезапуск роботи Державного Фонду регіонального розвитку (ДФРР). Розмір цього фонду має бути не менше 1,5% (до повномасштабної війни – 1%) обсягу доходів загального фонду проекту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період. Причому 30% від загального обсягу коштів ДФРР передбачається витратити на реалізацію інвестиційних програм і проектів, визначених ДСРР, а 70%, відповідно, – регіональними стратегіями розвитку. Не менше 10% коштів ДФРР мають виділятися на розвиток спортивної інфраструктури. 80% коштів ДФРР розподілятимуться відповідно до чисельності населення, яке проживає у відповідному регіоні, а 20% – для регіонів, у яких показник ВРП менше 75% середнього показника по Україні. Усі програми і проекти, що реалізуються за рахунок коштів ДФРР, підлягають співфінансуванню з місцевих бюджетів в обсязі не менше 10%. Відбір програм і проектів за рахунок коштів ДФРР здійснюватиме на конкурсних засадах спеціальна комісія.

Для повнокровного фінансування програм і проектів з відновлення територій Мінрозвитку, МВА та ОМС слід посилювати співпрацю з донорськими організаціями країн-партнерів та міжнародними фінансовими інституціями.

Серйозним гальмом на шляху до масштабної допомоги нашій країні з боку країн-партнерів є корупція. Особливо огидною вона є в умовах воєнного та післявоєнного періодів, коли більшість українців останні гривні донатять по потреби ЗСУ. Не випадково і українська влада, і країни-партнери, особливо нова адміністрація США, ребром ставлять питання щодо прозорості процесу міжнародної допомоги, зокрема й на потреби відновлення територій. При цьому слід виходити з Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції» від 20.09.2019 р. № 713. та постанови КМУ «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки» від 04.03.2023 р. № 220 (в редакції від 06.11.2024).

Можливо ситуація в цьому плані покращиться після реформатування МДА в органи префектурного типу та запровадження системи державного нагляду (за законністю рішень і прийняття їх на користь державним інтересам) за двома ключовими напрямками – фінансово-економічним і технічним. Наразі у цій

справі значну допомогу може надати нещодавно створена державна цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням – портал DREAM.

Щодо міжнародного нагляду за використанням коштів міжнародної допомоги для України, то він поки що носить епізодичний характер, але, з огляду на розміри допомоги, зокрема й на відновлення територій, він має набути ознак системного й регулярного фінансового моніторингу – найімовірніше з боку представників адміністрації президента США та Єврокомісії.

Висновки

Воєнна агресія росії проти України змусила переглянути довоєнні функції інституцій регіонального розвитку та внести суттєві зміни до стратегічних документів регіонального розвитку – закону «Про засади державної регіональної політики» та Державної стратегії регіонального розвитку України на 2021-2027 роки. Виникла також необхідність синхронізувати ці стратегічні документи з європейськими підходами у сфері регіональної політики та стратегіями і планами відновлення і розвитку українських територій (регіонів, територіальних громад і населених пунктів). Для того, щоб ДРП в сучасних умовах могла забезпечувати відновлення і розвиток територій, необхідно дати адекватні відповіді на такі виклики війни й потреби відновлення від її наслідків: захист країни від російської агресії; оптимізація співвідношення централізації та децентралізації влади; врахування втрат України та її територій через воєнну агресію росії; переведення економіки України та її територій на воєнний лад; зміни щодо розподілу та використання коштів місцевих бюджетів; врахування особливостей функціональних типів територій; напрацювання механізмів дій для відновлення і розвитку територій; повернення до місць постійного проживання біженців; підвищення згуртованості регіонів і ТГ; інтеграція України до ЄС та співпраця з країнами-партнерами. Це дозволить у процесі відновлення і розвитку територій враховувати їх особливості і чітко визначити формат державної та міжнародної підтримки.

Abstract

The importance of changes in Ukraine's regional policy in connection with the Russian military aggression is emphasized. Changes in it are considered in accordance with the amendments made to the law "On the Principles of State Regional Policy" and the State Strategy for Regional Development of Ukraine for 2021-2027. It is noted that these changes should be synchronized with changes in strategies and plans for the restoration and development of regions and territorial communities.

It is noted that the traditional challenges facing the state before the war (regarding strengthening government institutions, overcoming corruption, innovating the economy, etc.) were joined by the challenges of the war period, in particular, regarding the restoration and development of territories (regions, territorial communities, and settlements). It is established that only under the condition of adequate responses to the challenges associated with the restoration and development of territories, state regional policy can be effective. The most important of these challenges are considered: protecting the country from Russian aggression; optimizing the ratio of centralization and decentralization of power; taking into account the losses of Ukraine and its territories due to Russian military aggression; transferring the economy of Ukraine and its territories to a military system; changes in the distribution and use of local budget funds; taking into account the features of functional types of territories; developing mechanisms of action for the restoration and development of territories; returning refugees to their places of permanent residence; increasing the cohesion of regions and territorial communities; Ukraine's integration into the EU and cooperation with partner countries. It is noted that state regional policy should be selective in relation to territories of different functional types. The main attention in the study is paid to the territories of restoration - where hostilities were fought, which are heavily damaged or which are temporarily occupied. The emphasis in the study is on analyzing the adequacy of changes in state regional policy at different levels in the context of challenges related to the restoration and development of territories.

It is concluded that in the process of restoration and development of territories, the peculiarities of territories of different functional types should be taken into account, because the format of state and international support depends on this. It is also emphasized that orientation on EU directives in the field of regional and territorial community cohesion policy is especially important in the context of Ukraine's European integration prospects.

Список літератури:

1. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII (редакція від 01.01.2025) // Законодавство України: сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. Документ 984_011 (редакція від 30.11.2023) // Законодавство України: сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695 (редакція від 22.08.2024) // Законодавство

- України: сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.
4. План відновлення України // Recovery: сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://recovery.gov.ua>.
  5. Антонюк В.П. Потреба відбудови економіки регіонів України та роль смарт-спеціалізації в її забезпеченні / В.П. Антонюк. // Вісник економічної науки України. – 2024. – № 1 (46). – С. 150-159. DOI: 10.37405/1729-7206.2024.1(46).150-159.
  6. Даркович А. Де Централізація? Тенденції взаємодії місцевого самоврядування та органів державної влади на місцях / А. Даркович, О. Гнида // Kiev School of Economics: сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kse.ua/ua/kse-research/de-tsentralizatsiya-tendentsiyi-vzayemodiyi-mistsevego-samovryaduvannya-ta-organiv-derzhavnoyi-vladi-na-mistsyah>.
  7. План для Ukraine Facility 2024-2027 // Ukrainefacility: сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>.
  8. Міське самоврядування та територіальна організація влади в контексті широкомасштабного російського вторгнення: аналіт. звіт. – Київ: КМІС, 2022. – 114 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kiis.com.ua/materials/pr/20221219_m/Sociology_lsg_2022.pdf.
  9. Хмельницька В. Цифри приголомшують: що відомо про втрати України та РФ на війні / В. Хмельницька // ТСН: сайт. – 2024. – 12 груд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ato/cifri-prigolomshuyut-skilki-ukrayinciv-ta-rosiyan-zaginulo-na-viyni-2722119.html>.
  10. Калашник П. Вдома краще? В Україну можуть не повернутись до 3,3 млн біженців, що коштівуватиме 7% ВВП / П. Калашник // Forbes.ua: сайт. – 2023. – 4 верес. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya04092023-15788>.
  11. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 18 (Жовтень 2024 року) // Міжнародна організація з міграції: сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-0>.
  12. Apulia G7 Leaders' Communiqué. G7 Italia 2024. G7italy.it: website. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.g7italy.it/wp-content/uploads/Apulia-G7-Leaders-Communique.pdf>.
  13. Збитки українських екосистем від війни сягнули \$65 мільярдів – Шмигаль // Укрінформ: сайт. – 2024. – 19 жовт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3917997-zbitki-ukrainskih-ekosistem-vid-vijni-sagnuli-65-milardiv-smigal.html>.
  14. Реєстр пошкодженого та знищеного майна налічує вже понад 200 тисяч об'єктів – Шуляк // Укрінформ: сайт. – 2024. – 26 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3832619-reestr-poskodzenogo-ta-znisenogo-majna-nalichue-vze-ponad-200-tisac-obektiv-sulak.html>.
  15. Релокація підприємств в Україні в період війни: куди рухається бізнес // Inventure: сайт. – 2024. – 30 верес. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/relokaciya-predpriyatij-v-ukraine-v-period-vojny:-kuda-dvigaetsya-biznes>.
  16. Карвацький В. Ринок майже на \$1 млрд та більш ніж із 300 гравцями. Як працює екосистема defence tech в Україні та які перспективи розвитку? / В. Карвацький // Forbes.ua : сайт. – 2024. – 10 верес. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/4cem0Rp>.
  17. Функціональні типи територій як об'єкт державної регіональної політики: методологія ідентифікації та інструментарій стимулювання розвитку: монографія / наук. ред. І.З. Сторонянська. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2022. 494 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ird.gov.ua/irdp/r20220007.pdf>.
  18. Шевченко О.В. Методичні підходи до типізації територій в Україні для відновлення та управління регіональною економікою / О. В. Шевченко, Н.В. Кузьминчук // Проблеми економіки. – 2022. – № 3 (53). – С. 104-111. DOI: 10.32983/2222-0712-2022-3-104-111.
  19. Палеха Ю.М. Підходи до типізації територіальних громад в умовах збройної агресії росії проти України / Ю.М. Палеха, Д.С. Мальчикова, Н.В. Антоненко, І.О. Пилипенко // Український географічний журнал. – 2023. – № 4 (121). – С. 36-43. DOI: 10.15407/ugz2023.04.036.
  20. Підричева І.Ю. Інноваційні спільноти та їх можливості у відродженні постраждалих від війни українських територій на засадах стійкості й сталості / І.Ю. Підричева // Економіка України. – 2023. – № 10. – С. 3-22. DOI: 10.15407/economyukr.2023.10.003.
  21. Ткачук А. Оновлення Державної стратегії регіонального розвитку. Що профільне Міністерство і Кабмін повинні врахувати насамперед / А. Ткачук // Дзеркало тижня. – 2024. – 2 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/onovlennja-derzhavnoji-stratehiji-rehionalnoho-rozvitkushcho-profilne-ministerstvo-i-kabmin-povinni-vrakhuvatinasampered.html>.
  22. Качмарський Є.І. Регіональна політика в умовах військового стану в Україні / Є.І. Качмарський // Політичне життя. – 2023. – № 4. – С. 37-43. DOI: 10.31558/2519-2949.2023.4.5.
  23. Second Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA2): February 2022 - February 2023. Documents.worldbank: website. – 2023. – July 14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099184503212328877/p1801740d1177f03c0ab180057556615497>.
24. Захарченко В.І. Реформа децентралізації в Україні як чинник та інституційна складова сталого розвитку територіальних громад / В.І. Захарченко, С.В. Захарченко // Український географічний журнал. – 2024. – № 1 (122). – С. 49-62. DOI: 10.15407/ugz2024.01.49-62.
  25. Відбудовуємо Україну через зміцнення регіонального та муніципального управління, OECD Publishing. – Paris, 2023. 367 с. DOI: 10.1787/a5a7939d-uk.
  26. «Пліч-опліч: згуртовані громади»: національний проєкт. Plich-o-plich: сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.plich-o-plich.gov.ua>.
  27. Кравцов А.М. Майже половина переселенців – безробітні. Як це вирішує влада? / А.М. Кравцов // NewsWeek: сайт. – 2024. – 14 груд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radio.svoboda.org/a/vidbudova-ukrayiny-proyekty-vidnovleni-mista-pislya-viyny/32819772.html>.
  28. OECD Territorial Outlook. Territorial Economy. Organisation for Economic Cooperation and Development. – Paris: OECD, 2001. P. 13-17.
  29. Олександр Кубраков: Три ключові напрямки роботи в сфері децентралізації: завершення реформи, посилення спроможності громад та регіональний розвиток // Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України: сайт. – 2024. – 19 берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/news/35423.html>.

References:

1. Law of Ukraine on the principles of state regional policy № 156-VIII (2015, February 5; edition dated: 2025, January 1). Zakonodavstvo Ukrainy: сайт. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine on the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand. Document 984_011 (2014, September 16; edition dated: 2023, November 30). Zakonodavstvo Ukrainy: сайт. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].
3. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027 № 695 (2020, August 5; edition dated: 2024, August 22). Zakonodavstvo Ukrainy: сайт. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
4. Recovery Plan of Ukraine. (access date: 2024, February 7). Recovery: сайт. Retrieved from: <https://recovery.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Antonyuk, V.P. (2024). The need to rebuild the economy of the regions of Ukraine and the role of smart specialization in its provision. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy. 1(46), 150-159. DOI: 10.37405/1729-7206.2024.1(46).150-159 [in Ukrainian].
6. Darkovich, A., & Hnyda, O. (access date: 2025, February 12). Where is Centralization? Trends in the interaction of local self-government and state authorities on the ground. Kiev School of Economics: сайт. Retrieved from: <https://kse.ua/ua/kse-research/de-tsentralizatsiya-tendentsiyi-vzayemodiyi-mistsevogo-samovryaduvannya-ta-organiv-derzhavnoyi-vladi-na-mistsyah> [in Ukrainian].
7. Plan for the Ukraine Facility 2024–2027. (access date: 2024, June 23). Ukrainefacility: сайт. Retrieved from: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>. [in Ukrainian].
8. Local self-government and territorial organization of power in the context of a large-scale Russian invasion: analytical report. (2022). Kyiv: KMIS. Retrieved from: https://kiis.com.ua/materials/pr/20221219_m/Sociology_lsg_2022.pdf [in Ukrainian].
9. Khmelnytska, V. (2024, December 12). The numbers are staggering: what is known about the losses of Ukraine and the Russian Federation in the war. TSN: сайт. Retrieved from: <https://tsn.ua/ato/cifri-prigolomshuyut-skilki-ukrayinciv-ta-rosiyan-zaginulo-na-viyni-2722119.html> [in Ukrainian].
10. Kalashnyk, P. (2023, September 4). Is it better at home? Up to 3.3 million refugees may not return to Ukraine, which will cost 7% of GDP. Forbes.ua: сайт. Retrieved from: <https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya04092023-15788> [in Ukrainian].
11. Report on internal displacement in Ukraine. General population survey. Round 18 (2024, October). Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii (International Organization for Migration): сайт. Retrieved from: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naseleennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-0> [in Ukrainian].
12. Apulia G7 Leaders' Communiqué. G7 Italia 2024. (2024). G7italy.it: website. Retrieved from: <https://www.g7italy.it/wp-content/uploads/Apulia-G7-Leaders-Communique.pdf> [in English].
13. Damage to Ukrainian ecosystems from the war reached \$65 billion – Shmyhal. (2024, October 19). Ukrinform: сайт. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3917997-zbitki-ukrainskih-ekosistem-vid-vijni-sagnuli-65-milardiv-smigal.html> [in Ukrainian].

14. The register of damaged and destroyed property already includes over 200 thousand objects – Shulyak. (2024, February 26). Ukrinform: sait. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3832619-reestr-poskodzenogo-ta-znisenogo-majna-nalicye-vze-ponad-200-tisac-obektiv-sulak.html> [in Ukrainian].
15. Relocation of enterprises in Ukraine during the war: where is business moving. (2024, September 30). Inventure: sait. Retrieved from: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/relokaziya-predpriyatij-v-ukraine-v-period-vojniy-kuda-dvigaetsya-biznes> [in Ukrainian].
16. Karvatskyi, V. (2024, September 10). The market is almost \$1 billion and has more than 300 players. How does the defense tech ecosystem work in Ukraine and what are the development prospects? Forbes.ua: sait. Retrieved from: <https://bit.ly/4cem0Rp> [in Ukrainian].
17. Storonianska, I.Z. (Eds.). (2022). Functional types of territories as an object of state regional policy: identification methodology and development stimulation tools: monograph. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». Retrieved from: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220007.pdf> [in Ukrainian].
18. Shevchenko, O.V., & Kuzminchuk, N.V. (2022). Methodological approaches to typification of territories in Ukraine for the restoration and management of the regional economy. Problemy ekonomiky, 3 (53), 104-111. DOI: 10.32983/2222-0712-2022-3-104-111 [in Ukrainian].
19. Palekha, Yu.M., Malchukova, D.S., Antonenko, N.V., & Pylypenko I.O. (2023). Approaches to typification of territorial communities in the conditions of armed aggression of Russia against Ukraine. Ukrainyskiy heohrafichnyi zhurnal, 4(121), 36-43. DOI: 10.15407/ugz2023.04.036 [in Ukrainian].
20. Pidoricheva, I.Yu. (2023). Innovative communities and their opportunities in the revival of war-affected Ukrainian territories on the basis of resilience and sustainability. Ekonomika Ukrainy, 10, 3-22. DOI: 10.15407/economyukr.2023.10.003 [in Ukrainian].
21. Tkachuk, A. (2024, February 2). Updating the State Strategy for Regional Development. What the relevant Ministry and the Cabinet of Ministers should take into account first of all. Dzerkalo tyzhnia. Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/onovlennja-derzhavnoji-strategiji-rehionalnoho-rozvitku-shcho-profilne-ministerstvo-i-kabmin-povinni-vrakhuvatinasampered.html> [in Ukrainian].
22. Kachmarsky, E.I. (2023). Regional policy in the context of military situation in Ukraine. Politychne zhyttia, 4, 37-43. DOI: 10.31558/2519-2949.2023.4.5 [in Ukrainian].
23. Second Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA2): February 2022 - February 2023. (2023, July 14). Documents.worldbank: website. Retrieved from: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099184503212328877/p1801740d1177f03c0ab180057556615497> [in English].
24. Zakharchenko, V.I. & Zakharchenko, S.V. Decentralization reform in Ukraine as a factor and institutional component of sustainable development of territorial communities. Ukrainyskiy heohrafichnyi zhurnal, 1(122), 49-62. DOI: 10.15407/ugz2024.01.49-62 [in Ukrainian].
25. Rebuilding Ukraine through strengthening regional and municipal governance, OECD Publishing, 920230. Paris. DOI: 10.1787/a5a7939d-uk [in Ukrainian].
26. "Side by side: united communities": national project. (access date: 2025, January 16). Plich-o-plich: website. Retrieved from: <https://www.plich-o-plich.gov.ua> [in Ukrainian].
27. Kravtsov, A.M. (2024, December 14). Almost half of the displaced are unemployed. How does the government solve this? NewsWeek: sait. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/vidbudova-ukrayiny-proyekty-vidnovleni-mista-pislya-viyny/32819772.html> [in Ukrainian].
28. OECD Territorial Outlook. Territorial Economy. Organisation for Economic Cooperation and Development. (2001). Paris: OECD, pp. 13-17 [in English].
29. Oleksandr Kubrakov: Three key areas of work in the field of decentralization: completion of the reform, strengthening the capacity of communities and regional development. (2024, March 19). Ministerstvo rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury Ukrainy (Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine): sait. Retrieved from: <https://mtu.gov.ua/news/35423.html> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Захарченко В.І. Зміни в регіональній політиці України як відповідь на виклики війни та потреби відновлення від її наслідків / В.І. Захарченко // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2025. – № 1 (31). – С. 17-31. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/ejopu/2025/No1/17.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2025.2. DOI: 10.5281/zenodo.15161272.

Reference a Journal Article:

Zakharchenko V.I. Changes in the Regional Policy of Ukraine as a Response to the Challenges of War and the Need to Recover From its Consequences / V.I. Zakharchenko // Economic journal Odessa polytechnic university. – 2025. – № 1 (31). – P. 17-31. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/ejopu/2025/No1/17.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2025.2. DOI: 10.5281/zenodo.15161272.

